

קונטרס

יסודות החינוך

מרבותינו גדולי ישראל שליט"א

- דברים שנאמרו בכינוס מאות מחנכים ומנהלים רוחניים - כסלו תשע"א •

- תוכן הענינים -

מרת ראש הישיבה הגאון הגדול רבי אהרן לייב שטינמן שליט"א עמ' 3

אברהם אבינו נשתבח בחינוך בניו ובני ביתו / כוונת הבריאה להיטיב עם האדם / השתלשלות הדורות - לזכות לטוב האמיתי / תכלית החינוך - להגיע לתורה ויראת שמים.

מרת ראש הישיבה הגאון הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א עמ' 5

הרב הדומה למלאך שכל כוונתו תועלת התלמיד / הקירבה והאהבה לתלמידים / דרכי ההנהגה של מו"ר הגאון רבי שלמה היימן זצ"ל / כבוד התלמידים - הנהגת מו"ר בעל האבן האזל זצ"ל / הסברת פנים לתלמיד היא המפתח להצלחתו בתורה, וח"ו להיפך / ב' יסודות החינוך שהנחיל לנו הגר"א זי"ע / הדרך להעמיד השיעור לתועלת כל התלמידים / שיעור החיוב לטפל בתלמיד שאינו רואה ברכה / להשריש בלב התלמידים יראת שמים ויופי המצוות וחשקת התורה / לעמוד בעוז נגד הניסיונות לחבל בטוהרת החינוך.

מרת ראש הישיבה הגאון הגדול רבי גרשון אדלשטיין שליט"א עמ' 9

להחדיר אהבת התורה בתלמידים / מתיקות התורה אצל ילדים צעירים / חינוך הילדים ליראת שמים / לא הקפדן מלמד / הרמה הרצויה באמירת שיעורים / ההנהגה עם ילדים המתקשים בלימודם / לא להכביד על התלמידים / הנהגת רב לתלמיד בעונה / התעסקות בכל עניני התלמידים / ריבוי 'מפרשים' - איבוד הטעם בפשטות / סדרי העדיפות בזיכוי הרבים / ההצלחה אינה תלויה בכישרונות / עמידה על המשמר בדרכי הלימוד / אהבת החסד בימות המשיח.

הכוונה חינוכית ממיטב המומחים

{עצה}

073-200-33-99

הורה ומחנך יקרים,
חינוך הילדים המופקדים בידינו איננו משימה פשוטה תמיד.

מעתה תוכלו להיוועץ בטלפון ישירות עם המומחה המתאים לעניינכם ובסודיות מוחלטת. מומחה חינוכי, קהילתי או מקצועי.

הרב משה בלוי והרב יהושע פינק | משה ווילר - פסיכולוג MA

אַבְרָהָם אַבְיָנוּ נִשְׁתַּבַּח בַּחֲנִינוֹךְ בְּנֵי בֵיתוֹ

"כִּי יִדְעַתִּי לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצְדָקָה".

יְדוּעַ שְׁאֲבָרָהּם אַבְיָנוּ מִסֵּר נַפְשׁוֹ עַל הַקֶּב"ה וְהִלֵּךְ וְצִעַק רַק הַקֶּב"ה הוּא מְנַהֵג אֶת הָעוֹלָם. אוֹמוֹת הָעוֹלָם כּוֹלֵם הָיוּ שְׁקוּעִים בְּעִבּוּדַת אֱלִילִים (הַגֵּר"א אוֹמֵר, שְׁכַל עִבּוּדָה זֶרָה הֵייתָה יָחַד עִם עֲרִיזוֹת, לֹא הִיא סֵתֵם עִבּוּדָה זֶרָה) וְהוּא הִלֵּךְ וְצִעַק נֶגֶד זֶה עַד כַּדִּי כֶּךָ שֶׁהַמֶּלֶךְ נִמְרֹד הִכְנִיס אוֹתוֹ לְכַבְשָׁן הָאֵשׁ שֶׁהָיָה כָּל כֶּךָ בּוֹעֵר שְׁאֵפִילוֹ אֱלוֹ שִׁזְרְקוּ אוֹתוֹ לְכַבְשָׁן גַּם נִכּוּ וּמָתוּ. וְהוּא נִיצַל בְּנֵס, נִיִּסֵי נִיִּסִים שְׁאֵין לְתַאֵר, נִכְנָס בְּשִׁלּוֹם וַיֵּצֵא בְּשִׁלּוֹם.

אִם כֵּן, שֶׁהֵייתָה כְּזוֹ מִסִּירוֹת נַפֶּשׁ, מִדּוּעַ הַתּוֹרָה כְּתִבָּה כִּי יִדְעַתִּי וְגו', הִיא צְרִיךְ לֹמַר כִּי יִדְעַתִּי עַל זֶה שֶׁמִּסֵּר נַפְשׁוֹ וְנִכְנָס לְתוֹךְ כַּבְשָׁן הָאֵשׁ, מִסֵּר נַפְשׁוֹ לְמוֹת הַכֹּל בְּשִׁבִיל הַקֶּב"ה, וּבְכָל זֹאת לֹא כְּתוּב, אֲלֵא, כִּי יִדְעַתִּי לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְכו', כְּלוֹמֵר, הוּא חִינֵךְ אֶת בְּנָיו לְשִׁמּוֹר אֶת דֶּרֶךְ ה'.

כּוּוֹנֵת הַבְּרִיאָה לְהִיטִיב עִם הָאָדָם

יְדוּעַ שֶׁמָּה שֶׁהַקֶּב"ה בְּרָא אֶת הָעוֹלָם אֵין לוֹ בְּזֵה שׁוֹם צוּרֵךְ, הַקֶּב"ה לֹא צְרִיךְ שׁוֹם דְּבַר, לֹא כְבוֹד וְלֹא שׁוֹם דְּבַר. מָה הַקֶּב"ה רּוֹצֵה? לְהִיטִיב עִם בְּרוּאֵיו, שֶׁהָאָדָם יַעֲבֹד אֶת ה'. הַקֶּב"ה צְרִיךְ אֶת הָעִבּוּדָה שֶׁל הָאָדָם? הוּא צְרִיךְ אֶת זֶה? לֹא! הוּא רּוֹצֵה לְהִיטִיב, וְמָה שְׁזוֹכִים אֵין לְתַאֵר.

הַגִּמְרָא אוֹמֵר, הַשֶּׁכֶר שֶׁהַקֶּב"ה יִיתֵן לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא עֵין לֹא רֵאתָה אֱלוֹקִים זּוֹלְתֵךְ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לוֹ. אֵי אֲפֹשֶׁר לְתַאֵר אֵיזָה עוֹנוֹג, אֵיזָה טוֹב. בֵּן אָדָם כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טַעַם אֶת זֶה לֹא שִׁיךְ לֹמַר אֵיזָה טַעַם. אָדָם מִבֵּין גְּשָׁמִיּוֹת, אוֹכֵל טוֹב, שֶׁתִּייה טוֹבָה וְעוֹד דְּבָרִים טוֹבִים, וְלֹא מִבֵּין מָה זֶה הַשֶּׁכֶר לְעֵתִיד לְבוֹא, תַּעֲנוּג שְׁאֵי אֲפֹשֶׁר לְשַׁעַר.

אֲנָשִׁים יְכוֹלִים לְחַשׁוֹב, הָאֵם הַקֶּב"ה בְּרָא אֶת הָעוֹלָם לְהַכְנִיס אוֹתָם לְגִיחֵינוֹם? וְכִי בְּשִׁבִיל זֶה הַקֶּב"ה בְּרָא אֶת הָאָדָם? רּוֹב הָאֲנָשִׁים הוֹלְכִים לְגִיחֵינוֹם. גּוֹיִם וְדָאֵי הוֹלְכִים לְגִיחֵינוֹם, מָה שִׁישׁ חֲסִידֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם הֵם יַחֲדִים מְאוּד. כָּלל יִשְׂרָאֵל, לְדַאֲבוֹנָנוּ, חֶלֶק הַכִּי גְדוֹל, חִילוֹנִיִּים, הוֹלְכִים לְגִיחֵינוֹם.

עַל כֶּרַחֵךְ, מוֹכֵרָךְ לֹמַר שֶׁהַקֶּב"ה רּוֹצֵה לַעֲשׂוֹת טוֹב וְכַדָּאֵי לוֹ לְהַבִּיא עוֹלָם שְׁכַל כֶּךָ הַרְבֵּה רַשְׁעִים יִלְכוּ לְגִיחֵינוֹם כַּדִּי שִׁיחֵיו אֲנָשִׁים יַחֲדִים, בּוֹדְדִים, יַחֲדֵי סְגוּלָה מְכַל הַדּוֹרוֹת שִׁיזְכוּ לְטוֹב הָאֲמִיתִי שֶׁהַקֶּב"ה רּוֹצֵה לְהִיטִיב עִימָהֶם.

הַשְּׁתַּלְשֻׁלוֹת הַדּוֹרוֹת - לְזִכּוֹת לְטוֹב הָאֲמִיתִי

כְּמוֹ שֶׁהַקֶּב"ה בְּרָא אֶת הָעוֹלָם הַרְבֵּה דּוֹרוֹת. לְמָה צְרִיךְ הַרְבֵּה דּוֹרוֹת, שִׁיבִיא לְעוֹלָם רַק דּוֹר אֶחָד. כְּמָה אֲנָשִׁים שִׁישׁ בְּכָל הַדּוֹרוֹת, בְּכָל שֶׁשֶׁת אֲלָפֵי שָׁנֹת קִיּוֹם הָעוֹלָם, נִיחַ מְאוֹת מִלִּיאָרְד אֲנָשִׁים, שִׁיבִיא אֶת כּוֹלָם בְּדוֹר אֶחָד וְזֶהוּ, וְלִשְׁם מָה הַשְּׁתַּלְשֻׁלוֹת כָּל הַדּוֹרוֹת.

אֲלֵא, הֵייתָ וַיֵּשׁ אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא יִזְכוּ וְהַקֶּב"ה רּוֹצֵה מָה שִׁיּוֹתֵר אֲנָשִׁים שִׁיזְכוּ לְטוֹב הָאֲמִיתִי, הִרִי שְׁדוֹר אֶחָד מֵת, בָּא הַדּוֹר הַשֵּׁנִי וּמִתְקַן אוֹתוֹ, אוֹמֵר קְדִישׁ, לֹמַד מִשְׁנִיּוֹת וְעוֹד דְּבָרִים, וְכֵן הֵבֵן מִתְקַן אֶת אֲבִיו, וְכִשְׁהוּא מֵת, בָּא בְּנוֹ אַחֲרָיו וּמִתְקַן גַּם אוֹתוֹ, לְכֵן הַקֶּב"ה בְּרָא דּוֹר אַחֵר דּוֹר שְׁדוֹר הַבָּא

יתקן את הדור שלפניו, כדי שיהיה מקסימום אפשרות שיהיה טוב, הקב"ה רוצה רק טוב, לא רוצה גיהנום, רוצה אנשים שיזכו לטוב האמיתי.

ממילא מכיוון שכל מטרת הבריאה לתיקון הדורות, אם לא יחנך את בניו שיגדלו כראוי, הרי שאין קיום ותכלית לבריאה. ממילא הקב"ה משבח את מה שעשה אברהם אבינו בחינוך הדורות הבאים, למען אשר יצווה וכו'.

תכלית החינוך - להגיע לתורה ויראת שמים

וזה גם כן כלל ישראל זכו על ידי החינוך, אצל הגויים אין חינוך, אצל חילוניים לדאבוננו גם כן אין חינוך. ב"ה שאנחנו, למרות שזה קצת, הקב"ה כדאי לו הרבה הרבה, ח"ו, לא טוב, כדי שאנשים יזכו לטוב על ידי שיתחנכו כמו שצריך ויזכו לגדל דורות על דורות, דור הולך ודור בא, הכל כדי להגיע לטוב שהקב"ה רוצה.

אדם שמחנך שידע, התכלית שכל הדורות הבאים יהיה טוב, ומה הטוב - אין טוב אלא תורה, אין טוב אלא יראת שמים, כל הדברים האלה יזכו ולזה צריך לחנך, שלדורות יהיה טוב עד הטוב האמיתי שכל הבריאה כולה מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

בזמן מתן תורה כתוב ההרים רקדו כאילים, זה לא הולך על יציאת מצרים, אלא, על מתן תורה. אומרים חז"ל, וכי הר יכול לרקוד? כן, בזמן שהקב"ה עשה מתן תורה הוא עשה שינוי הטבע להראות כי עתה הגיעה הבריאה לתיקונה, לכן שינה הטבע של הרים רקדו כאילים. בשעת הגאולה האמיתית שנזכה למלאה הארץ דעה את ה', נזכה עוד יותר להריעו תחתיות ארץ פיצחו הרים רינה, הכל בשמחה. ונזכה לתכלית האמיתית שהכל הטוב האמיתי.

על המחנך להדגיש שהתכלית להגיע לתורה ויראת שמים, ואז יזכו לכל הטוב והקב"ה יעזור שנזכה לגאולה האמיתית ומלאה הארץ דעה את ה', אז יהיה הטוב האמיתי וכל הבריאה תשמח שמחה כזו שאין לתאר. הקב"ה יעזור שאם תלכו בכיוון זה נזכה באמת בקרוב לגאולה האמיתית במהרה בימינו אמן.

מרן ראש הישיבה

הנאון הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א

ברשות כל הרבנים שליט"א העוסקים במלאכת הקודש בהעמדת תלמידים בתלמודי התורה ובישיבות שהם מקיימי העולם כי אין העולם מתקיים אלא בזכות הבל פיהם של תשב"ר. [והבל זה לא הדיבור בעצמו אלא אפילו ההבל של הדיבור הטהור של לימוד התורה של תשב"ר הוא כבר מקיים את העולם].

כולם יעמדו על הברכה.

מטרת כינוס זה הוא שבאו להתחזק ולשמוע על דרכי הצלחת החינוך. ובס"ד נדבר כמה מהיסודות בחינוך.

הרב הדומה למלאך שכל כוונתו תועלת התלמיד

הגמרא בחגיגה דף ט"ו דורשת על הפסוק במלאכי כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. אם הרב דומה למלאך ד' צבקות יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו.

יש להבין מה כוונת חז"ל שהרב צריך להיות בדרגה של מלאך האם אנחנו מבינים מעלה של מלאך שאנחנו רוצים להשוות ולדמות את דרגת הרב למלאך. ואפילו לו היינו מבינים דרגתו של מלאך מה שייך להשוות את האדם שהוא עכור מהאדמה לדרגתו של מלאך שהוא כולו קדושה?

ונראה לבאר דכמו שמלאך אין לו שום כוונה לתועלת עצמו וכל התכלית שלו זה רק לקיים רצון השי"ת, כך גם הרב המלמד את תורת ד' צריך שיהיה כל כוונתו לתועלת הצלחת התלמיד. ובזה כיוונו חז"ל הק' שזהו המודד לדמותו של הרב. אם הגישה שלו לעבודת הקודש הוא מתוך מסירות שכל החשבונות שלו הם מחשבות אמיתיות ונכונות לתועלת התלמידים מבלי שיחשוב על עצמו כלל זהו הרב אשר תורה יבקשו מפיהו. וכן שתהיה כל כוונתו למלא רצון השי"ת שציווה אותנו בלימוד התורה וללמדה לאחרים, ובהרגשה ואמונה ברורה שהתורה היא המעמיד את העולם כמו שביאר רבינו חיים מוואלוז'ין זי"ע בנפש החיים שזה ברור שאם היה רגע אחד בעולם בלי לימוד התורה היה העולם נהפך לתוהו ובוהו, ולכן הקב"ה עשה חסד עם כל הבריאה וסידר את העולם שאין הלילה והיום שווים בכל מקום כדי שבזמן שבמקום אחד ישנים הרי במקום השני הוא יום ויושבים ולומדים, וכל זה מה ששיתף הקב"ה את הכלל ישראל בקיום הבריאה על ידי לימוד התורה הוא מגודל אהבת הקב"ה לבניו הכלל ישראל. זהו האופן שצריך לחיות ולנהוג על פי זה הרב המלמד תורה.

הקירבה והאהבה לתלמידים

דרשו חז"ל (ספרי דברים ו, ז) על הפסוק ושננתם לבניך - אלו התלמידים. ואם כן לכאורה למה לא כתוב ושננתם לתלמידך. אלא התורה באה ללמד לנו שהיחס לתלמידים צריך להיות כמו שהם בניך, לכן כתוב ושננתם לבניך. וכך גם התלמידים צריכים להרגיש את רבם כמו אבא ולכבדו. כמו שמצינו אצל אלישע שקרא לרבו אליהו "אבי אבי רבך ישראל ופרשיו".

פעם כשהתלוויתי למרן החזון איש זצ"ל [זה היה בחזרתו מלבקר את אמו ע"ה שהיתה גרה בבני ברק והוא היה מבקרה מידי יום] אמר לי את דברי התנא באבות אוהב את הבריות ומקרבן לתורה,

וביאר מרן זצ"ל שאם רוצים להצליח עם תלמידים היסוד צריך להיות אוהב את הבריות ועל ידי זה אפשר לקרבן לתורה.

אם חסר אהבה לתלמידים לא יועילו כל מיני עצות ודרכים. לא יועילו בזה צעקות וגערות, ולדוגמא אם בשיעור התלמיד מפריע ומדבר לא יועיל על ידי צעקות לשנות את דרכו, אמנם אולי יועיל להשתיקו לאותו זמן אבל לחנך אותו שישמע את השיעור ברצינות ובעיון ובקדושה וטהרה זה אפשר להצליח רק על ידי קירוב לבבות.

דרכי ההנהגה של מו"ר הגאון רבי שלמה היימן זצ"ל

היה לי בצעירותי רב מובהק שלמדתי אצלו שלוש וחצי שנים בוויילנא, ה"ה הגאון בעל חידושי רבי שלמה היימן זצ"ל, הנהגתו היתה בזמן כשהיה תלמיד מעיר איזה הערה או שאלה עניינית או שהסביר סברא נכונה, היה הרבי זצ"ל מסביר את השאלה בלשונו ובסגנונו הבהיר, והיה אומר לתלמיד כך התכוונת לשאול ולומר, בו בזמן שהתלמיד לא כיוון לשאול בכזו עומק והבנה, ובדרך זו רומם והגביה את התלמיד, ועל ידי זה העלה את התלמידים שיתעלו בלימוד התורה.

סיפור נוסף שמעתי מבן של תלמיד של מו"ר זצ"ל, שבזמן שכיהן מו"ר בישיבת ברנוביץ למד אצלו אביו שהיה ממוצא חסידי [והוא היה יחידי שדיבר במבטא חסידי] ובזמן ששאל שאלה בלימוד חייכו התלמידים למשמע דיבורו במבטא חסידי, מו"ר זצ"ל שהבחין בכך הגיב מיד האם הנכם שומעים כמה חזק הוא שואל? ובזה הרים קרנו של אותו תלמיד עד שנתעלה וכיהן בשנים מאוחרות יותר כמרבץ תורה בארה"ב.

ויש כאן להדגיש על היחס המיוחד וההתבטלות ששרר בין הגר"א וסרמן זצ"ל למו"ר הגר"ש היימן זצ"ל בעת שכיהן בברנוביץ בישיבתו של הגאון רבי אלחנן זצ"ל, והוא לימוד גדול לכל צוות רבנים בישיבות כמה צריך להיות ביחס של כבוד והערכה אחד כלפי חברו וח"ו שלא יהיה ענין של התנצחות של אחד כלפי השני.

כבוד התלמידים - הנהגת מו"ר בעל האבן האזל זצ"ל

התנא באבות פ"ד משנה י"ב אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך.

אצל מו"ר מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל האבן האזל ראינו והרגשנו איך שקירב את התלמידים באופן מיוחד שקשה לתאר, באיזו אהבה התייחס לכל תלמיד ואיך רומם את נפשו של התלמיד על מה שהעיר ושאל.

וכשאחד מבני החבורה היה שואל איזה שאלה ראויה [וכן זכורני שאחד הסביר ביאור נפלא בתוס' גיטין דף י"ז שהיה קשה להבין דברי תוספות שם] היה מו"ר הגרא"ז חוזר ומשבח כמה פעמים בתוך השיעור בהתפעלות "אוי איזה טוב ונכון הסברת" וגם כשנפרדו ללכת מהשיעור ליד הדלת חזר לשבח את התלמיד. כמה זה נתן לנפש התלמיד שעל ידי זה עלה ונתעלה.

וכן זכורני כשהיינו מגיעים בשבת קודש לשמוע את שיעורו בביתו, לפני שמסר לנו את השיעור היה נכנס לחדר של אוצר הספרים שהיה בביתו מעיזבוננו של הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל [בנו של מרן הנצי"ב זצ"ל]. ולא ידענו מה הטעם שנכנס לשם לפני השיעור באופן קבוע לרגעים מספר, עד שנתברר הדבר על ידי אחד מהמקורבים שהיה נכנס לשם להתפלל תפילה שלא יכשל ח"ו באיזה ביטוי לתלמיד.

הסברת פנים לתלמיד היא המפתח להצלחתו בתורה, וח"ו להיפך

הרבה פעמים באים אצלי להתלונן שאצל מלמד פלוני הילד או הבחור "נשבר" מחמת מילה קשה של המלמד אל התלמיד. כמה זהירות צריך בזה לא לומר לתלמיד מילה קשה כגון אתה לא מבין! או

לא שייך שתבין וכד'. זה ממש שובר לגמרי ויש לי בזה הרבה עובדות.

הגמרא אומרת במסכת תענית דף ח' ע"א אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל, בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים, ופירש"י שמראה לו פנים רעות. ולמדנו בדברי רש"י שאפילו אינו כועס עליו אלא חסר הסברת פנים יפות מהרב כלפי התלמיד, על ידי זה התלמיד אינו מצליח בלימודו, עד כדי כך שנהיה לימודו קשה עליו כברזל.

ולהיפך במילה טובה ויחס טוב אפשר לרומם תלמיד לכל החיים, ולפעמים הרב בעצמו אינו שם לב לכך עד כמה היחס טוב שלו לתלמיד, רומם את התלמיד ולכן הצליח.

והרב שכוונתו לשם שמים לתועלת התלמיד נותנים לו סייעתא דשמיא מיוחדת לכוון מה לומר לתלמיד ומתי לומר כדי שייצא תועלת להצלחת התלמיד.

מסופר שאחד מהעיירה איוויא סיפר על עצמו שהיה בן גילו של הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל ולמד עמו ביחד בקטנותם אצל אותו מלמד, והוא היה אז יותר מצוין וחרף מהגאון רבי חיים עוזר, אלא מחמת שפעם אחת הכהו המלמד יותר מדאי, הפסיק לבוא ללמוד בחיידר ולכן יצא בעל הבית פשוט. ונורא הדבר עד כמה צריך זהירות מהמלמד לתלמידים. [על חריפותו וגאונותו של מרן הגר"ע זצ"ל יש לי לספר מה שראיתי בעצמי, ויש בזה אריכות גדולה].

ב' יסודות החינוך שהנחיל לנו הגר"א זי"ע

הגר"א זי"ע כותב באיגרת וז"ל. ולמען השם תדריכם בטוב ובנחת ואל יכביד עליהם. כי הלימוד אינו נקבע באדם כי אם בישוב ובנחת, ותפזר להם פרוטות וכי"ב.

הגר"א מדגיש את היסוד שאסור להכניס את התלמידים והבנים ללחץ אלא רק בטוב ובנחת. וכן מוסיף שיש לתת עידוד על ידי פרס של פרוטות כדי שיקבלו את החינוך בטוב.

הדרך להעמיד השיעור לתועלת כל התלמידים

בכל כיתה ושיעור יש שלש דרגות של תלמידים יש כאלו כישרוניים ויש בינוניים ויש פחות מבינוניים וצריך הרב לדאוג שגם אלו שהם פחות מבינוניים יקבלו לפחות איזה חלקים מסוימים מהשיעור שאותם הם יבינו. ולזה צריך חכמה מצד הרב המלמד אותם, ולדוגמא הרב אחר שהסביר את הגפ"ת צריך לשאול את אחד מהבינוניים שיחזור להסביר לפי הבנתו, ופעמים תוך כדי המו"מ עמו מתברר שגם המצוינים עדיין חסר להם בהבנת הדבר על בוריו ואז חוזר הרב להסביר שוב עד שרואה שכולם הבינו. והצעתי את הדבר לפני מרן החזון איש זצ"ל שכך אני נוהג עם התלמידים ונהנה.

פעם לאחר שהסברתי ענין שלם בשיעור לפני התלמידים, שאלתי את אחד התלמידים המצוינים מתוך שמחת והנאת התורה "האם הנך שומע מה שהסברנו" וכוונתי היתה מתוך התעוררות והתפעלות ההבנה אבל אותו תלמיד חשב שאני בא להעיר לו, ופרץ בבכי. ולכן ראיתי כמה זהירות גדולה צריך בכל ביטוי ותגובה, ולזה צריך פקחות גדולה מצד הרב מלבד הזהירות והמידות טובות שהם היסוד להעמדת תלמידים.

שיעור החיוב לטפל בתלמיד שאינו רואה ברכה

פעם שאלתי את הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל עד כמה אנו מחויבים לטפל בתלמיד שרואים שאין הצלחה בלימודו ואין הנהגתו ישרה. וענה לי: החיוב הוא באותו שיעור שהייתם מתעסקים אילו היה זה התלמיד בנכם שלכם. כגודל הטרחה של האב בבנו שאינו מניחו מחמת בעיותיו, כך חיובו של הרב שלא לסלק תלמיד, ולטרוח ולעמול בכל הדרכים לכוון לדרך הישר והטוב. אלא

שהוסיף הגר"א לאפיאן זצ"ל, שכל זה בתנאי שאינו מזיק לאחרים ואינו מכניס פריקת עול על שאר התלמידים, שאם ח"ו הוא מזיק לאחרים - אין להשהותו כלל.

להשריש בלב התלמידים יר"ש ויופי המצוות וחשקת התורה

החובה עלינו להתחזק ולעמול על החינוך שיהיה חינוך ישר וטוב, ולהשריש בלב התלמידים יראת שמים ומידות טובות, מידות טובות זה הכלי קיבול של כל המעלות.

ובמיוחד בתקופתנו כאשר הרחוב פרוץ עד שאול תחתית ועל ידי הסרטים והאינטרנט מאבדים את צורת האדם לגמרי, לכן כל מחנך צריך להכניס הרבה דיבורים של יראת שמים ויופי המצוות וקדושת השבת בלב התלמידים. וכוונתי שגם באמצע הלימוד צריך להפסיק ולהראות את רוממות התורה כדי לתת חשקת התורה, וכן את היופי בחיי התורה והמצוות, כמה אושר יש לבן ישראל המקיים את המצוות שהוא מאושר כאן בעולם, וכמה אוירת השבת וקדושתה מנחלת לאדם את אושר החיים.

[וכמו שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א מזכיר עד היום את הדיבורים של יראת שמים וחשקת התורה שהייתי מזכיר באמצע השיעור, בעת שלמד אצלנו. ובענוותנותו הגדולה מחזיק עצמו כדין תלמיד ושאל רשות לעמוד בתפילת שמונה עשרה בעת שהיינו מתפללים בכולל חזו"א בימים הנוראים וקבעו את מקומו אחורי מקומי שם, כמובא בשו"ע שתלמיד לא יעמוד אחורי רבו בתפילה].

לעמוד בעוז נגד הנסיונות לחבל בטהרת החינוך

וכן צריכים כל מנהלי התת"ם לשמור על סדרי הלימודים שלא ישנו כלום, ולעמוד בעוז ובתוקף נגד כל הגזירות של שר החינוך והבג"ץ, הם רוצים לחנך אותנו איך לחנך, ועומדים לשלוח מפקחים לפקח עלינו איך שנלמד, והוא לא מבין שהחינוך שלנו בתורה ויראת שמים אינו דומה למה שאצלם מחנכים שהוא אפס וכלום, ולא עוד אלא שהם צריכים להעמיד שמירה בפתח בתי הספר שלהם לבדוק את התלמידים שהם לא מביאים עמם כלים לפגוע במורים שלהם, אם לא יתנו להם את הציון שהם רוצים לקבל מהמורה. ואצלנו ב"ה מחנכים לקדושה וטהרה. הם לא מבינים או לא רוצים להבין את יופי החינוך שלנו וכל יום ויום הם מחדשים גזירות על התת"ם והישיבות והסמינרים.

ואין לנו לפחד מהם כי אין עניות במקום עשירות, והעושר והכבוד מלפניך. ואפילו שהם מאיימים עלינו שהם יפסיקו לתמוך במוסדות התורה אין לנו להתפעל מזה וח"ו להתכופף להם כי הקב"ה אמר לי הכסף ולי הזהב נאום ד'.

ולכן אם נעמוד בלי להיכנע אלא נקיים רצון השי"ת, נזכה לסייעתא דשמיא להחזיק את מוסדות החינוך ולהצליח בהעמדת תלמידים שיהיו תפארת הכלל ישראל.

נכתב מהקלטה והיה למראה עיני מרן שליט"א

הגאון הגדול רבי גרשון אדלשטיין שליט"א

בעצם מה שנתבקשתי לדבר פה, זה אומר שיש מה לתקן בחינוך, כי אם אין מה לתקן - אין צורך לדבר, וכל הענין לדבר הוא רק בזמן שמרגישים שיש צורך בתיקונים, ויש עדיין דברים במצב הקיים בחינוך שאינם בשלמות.

והיוצא מזה כי יש צורך לומר ביקורת על המצב הקיים, וחוששני כי תהא בזה חלילה פגיעה במחנכים והעומדים בראש, ומהיכן יש היתר לפגוע ברבים כאשר עלולה להיות בזה הלבנת פנים. אבל מפני שציבור המחנכים והמלמדים באים ורוצים לשמוע, אם כן אין אלו דברי ביקורת, אלא כמאמר החכם (משלי כז, ה) "תוכחת מגולה מאהבה מסותרת".

ציבור שמבקשים לשמוע דברי תוכחה, יש להם מעלה של "אוהב את התוכחות" שהיא דרגה גבוהה מאד, כמבואר במסכת תמיד (כח, א) ובברייתא פרק שנו חכמים (אבות פ"ו) בדברים שהתורה נקנית בהם, והנני בתקווה שלא תהא בדברים פגיעה כלשהי.

להחדיר אהבת התורה בתלמידים

יש דבר אחד שהכי פחות מדברים על זה, והוא הדבר החשוב ביותר, ורבים לא יחכמו לדעת את השיטה והדרך כיצד לתקן את הדבר הזה, והוא - הצורך לתת טעם בלימוד לתלמידים, שהלימוד ימשוך את הלב, ויהיה מתוך אהבת הלימוד, מתוך סקרנות, מתוך שזה מעניין, זו היא דרך הלימוד המחוייבת מהלכות תלמוד תורה.

אנו מבקשים בכל בוקר לפני התפילה, לאחר שמברכים בתחילת ברכות התורה אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה, "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בנינו", המצוה היא לעסוק בדברי תורה, ומבקשים את הערבות וההנאה, כי בלא הנאה אי אפשר וקשה עד מאד להמשיך ללמוד, מפני שיראת שמים אינה נותנת מספיק כוחות לשבת וללמוד, וצריכים ללמוד מתוך אהבת התורה עם מתיקות הלימוד.

וכך היא המידה בכל המצוות כולם, שאי אפשר לעשותם מיראה לבד, וצריכים שתהיה גם אהבת המצוות, וכמו שכתב המסילת ישרים פי"ט כי אהבת המצוות והשמחה בקיומם היא ענף מאהבת השם, שהרי זה בא כתוצאה מאהבת השם הקבועה וטמונה בעומק הלב של כל יהודי, כי באמת לכל אדם מישראל יש אהבת השם מצד הטבע ומצד קדושת הנשמה, אלא שלפעמים האהבה אינה פועלת ואינה ניכרת כלפי חוץ, אבל רואים את האהבה באהבת המצוות, בטעם התורה, ובערבות המיוחדת שיש בתורה, שכל זה נובע מאהבת השם.

מתיקות התורה אצל ילדים צעירים

הערבות הזו בלימוד התורה קיימת גם בילדים קטנים, שאצלם זה ניכר באופן יותר בולט, הן ילד קטן שמתחיל ללמוד, בטבעו הוא נהנה לחזור על מה שלמד, אם כי זה תלוי גם במלמד שלו כיצד הוא מלמד, אבל כאשר הלימוד הוא כמו שצריך להיות, בצורה המתאימה לפי כוחו של הילד, לפי

כישרונותיו וטבעו, אזי הוא נהנה לחזור גם על דברים פשוטים מאד, והוא חוזר וחוזר ונהנה והחזרה אינה משעממת לו, זוהי המתקנות שיש בתורה.

וכבר אצל ילדים בגיל צעיר, גם בלימוד אל"ף ב"ת וקריאה, או בלימוד חומש, משניות או גמרא, ילדים המתחילים ללמוד גמרא, אם מלמדים אותה להם בצורה המתאימה, וכפי ששמעתי כי יש בימינו חוברות הדרכה רבות כיצד ללמד גמרא בצורה מעניינת שהילד יקלוט היטב את הנלמד, אזי הילד חוזר על תלמודו ונהנה מהחזרה בלי שעמום. כאשר הלימוד הוא בצורה כזו אין שום בעיה, בוודאי שהלימוד ימשוך אותו הלאה.

אלא שבאמת יש בעיה אחת, כי לעומת האהבה של תורה ומצוות, יש דברים אחרים שבאים מחמת אהבת העולם הזה המושכים את הלב, יש כל מיני דברים שמושכים ומעניינים מאד, שהם כאילו תחליפים לתורה ולעבודה ולכל המעשים הטובים, היצר הרע מציא המצאות חדשות לבקרים, שיש מהם הנמצאים בקירוב מקום בבית פנימה.

והדברים ידועים כי אלו שהלימוד שלהם זה מתוך יראה בלי מתיקות, אם חסר להם ה"אשריך בעולם הזה" ששייך בתורה, כפי שאנו רואים ברוך השם שיש אושר כזה להרבה בני תורה, רבים מאלו שחסר להם את המתיקות הזו, הרי הם נמשכים אחר מכשירים אסורים, שגורמים אסונות כאלה שאין לשער ואין לתאר. חושבני כי הדברים ידועים, ואיני צריך לדבר על כך ברבים.

העצה לזה היא להגביר את אהבת התורה מול אהבת העולם הזה, שהרי אף אדם הלומד מאהבה, לא תמיד האהבה קיימת אצלו, ויש לפעמים עוד אהבות אחרות הגוברות על אהבת התורה, וכפי שמבואר בדברי הירושלמי (ברכות ט, ה; הובא ברע"ב ריש אבות) "עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא. עבוד מיראה, שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט", ע"כ.

וכמו שמבואר במשנה ריש אבות (א, ג) "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם", כי מצד אחד צריכים שתהא עבודת השם לשמה, שלא על מנת לקבל פרס, דהיינו מאהבה, מצד שזה מושך את הלב, מאהבת האמת ומאהבת הטוב, אך מצד שני צריכים גם יראה - "ויהי מורא שמים עליכם".

חינוך הילדים ליראת שמים

והענין בזה, כי יראה זהו דבר חזק מאד, כמאמרם (ב"ב י, א) גוף קשה פחד שוברו, אלא שבדורנו אין היראה ניכרת כל כך בפועל וחסר יראת שמים, וידוע בשם הגר"ס שאמר כי עבודתנו היא "להגדיל היראה ולהקטין הניסיון", והיראה מועילה שאי אפשר לבעוט ומוכרחים ונכנעים לקיים את המצוות, שגם בזמן שקשה לאדם ללמוד תורה ולקיים מצוות והוא נמשך לדברים אחרים, הרי היראה והפחד מונעים ממנו את זה.

אבל באמת אין זה מונע את האדם כי אם בשב ואל תעשה, וכל עוד שאינו עושה אלא מיראה ולא מאהבה, כיצד יוכל לקיים את המצוות וללמוד תורה לשם שמים, הרי אם ילמד מיראה לא יהיו לו כוחות להמשיך ללמוד ויחלש באין אונים, לזה אמרו "עבוד מאהבה", שאם יש אהבת התורה וטעם בלימוד, אזי הלב מושך ללמוד הלאה.

ומה שאמרו בירושלמי שם "שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא", הרי 'שנאה' האמורה כאן אינה דווקא שנאה, אלא כל אהבת דברים אחרים המושכת חוץ לתורה, שמפני משיכת אותם הדברים, עכשיו התורה אינה מעניינת אותו, זה נקרא "שאם באת לשנוא", ואם יש אהבה הרי האהבה מושכת ומונעת שנאה, ונותנת כוחות להמשיך את מה שאוהבים, ומאיך היראה מונעת שלא להיגרר אחר חטאים.

והדברים נצרכים גם בחינוך ילדים בגיל צעיר, שצרכים לחנך אותם ליראת שמים, אם כי אין להפחיד יותר מדי את הילדים, אבל החינוך הוא שיראו בבית את היראה, אם ילדים רואים שאביהם מפחד מביטול תורה, ומלשון הרע, ומפחד לדבר דברים שלא כהוגן, ואם הם רואים שיש בבית רק מידות טובות, ורואים כיצד מגיבים על הנהגת מידות רעות שזה לא טוב, על ידי זה גם הם מקבלים חינוך לפחד ממידות רעות וממעשים רעים.

לא הקפדן מלמד

שינוי בפרקי אבות (ב, ה) "ולא הקפדן מלמד", קפדן זהו מלמד שמשליט משמעת ביד קשה על התלמידים, משמעת כזו היא משמעת של יראה ולא של אהבה, ועל ידי זה הילד אינו אוהב את מה שהוא לומד. על המלמדים לדעת כי הנהגה כזו מצידו של המלמד אינה מחדירה בתלמיד את אהבת התורה, אלא רק גורמת לתלמיד שיפחד להפריע למלמד ותו לא.

אמנם בכל כיתה יש כמה ילדים טובים, שמבינים היטב את הדברים שנלמדים, והם אוהבים את המלמד, שמעולם לא פגע בהם, ומאחר שלא היתה קפידה עליהם אף פעם, יכולים הם להצליח. אבל ילדים אחרים שאינם טובים כל כך, שנפגעו מהקפידה של המלמד, הרי הם מקבלים דמות שלילית, ומפסיקים להעריך את המלמד, כי ילד קטן אינו מבין למה מקפידים עליו, ומה רוצים ממנו, וכבר אינו מרוכז, ואינו קולט את תלמודו.

הרמה הרצויה באמירת שיעורים

לבד מזאת, בין ילדי הכיתה יש גם תלמידים חלשים, שהמלמד צריך להתמסר אליהם יותר בסבלנות, זו עבודה קשה להיות כמו רבי פרידא שהובא עליו בגמרא (עירובין נד, ב) שהתמסר מאד לתלמידו, בוודאי צריכים שתהיה סבלנות להסביר לילדים חלשים.

אך הבעיה היא שיש מחנכים שרוצים ללמד עם רמה גבוהה, כי מלמד שהוא בעל רמה, הרי הוא יכול לתת שיעורים ברמה גבוהה, והוא נהנה מהרמה שהוא נותן, ונהנה מהתלמידים המצוינים שמבינים את דבריו, אבל מאידך התלמידים שאינם מצוינים, לא יוכלו להצליח ברמה כזאת.

ושמעתי מכבר שיטה פדגוגית ידועה, כיצד צריכה להיות רמת אמירת השיעור בפני תלמידים. הנה תלמידי השיעור נחלקים לשלשה סוגים, מצוינים, בינוניים וחלשים, ומגיד השיעור צריך לתת דעתו שכל התלמידים ברמותיהם השונות יפיקו תועלת מן השיעור.

לכן הטוב והמועיל ביותר הוא שרמת השיעור תהיה כזו: שהתלמידים המצוינים יוכלו להבין את הדברים בנקל ללא שום מאמץ, עד שיהיו יכולים להמשיך לבד את מה שהרב רוצה לומר - לרוב פשיטות הדברים אצלם. וכן צריך לראות שהתלמידים הבינוניים יוכלו בריכוז ומאמץ להבין את כל השיעור, ואם לא בשעת השיעור עצמו לכל הפחות בחזרת השיעור. וכמו כן יש לראות שגם התלמידים החלשים יפיקו תועלת מן השיעור, שיבינו לכל הפחות חלק מועט מהדברים שנאמרו בשיעור, כי כאשר הם רואים שגם הם קולטים קצת ומקבלים משהו מהשיעור, יש להם במה לשמוח, והם שמחים בחלקם במה שיש להם, וכמובן יחד עם זה צריכים לתת להם את העידוד כדי שלא יתיאשו, לומר להם שגם זה מספיק בשבילם, והציונים שהם קיבלו במבחנים גם הם טובים עבורם.

אם השיעור הוא ברמה יותר גבוהה מזו, התוצאות הם לא טובות, כי המצוין צריך להתאמץ שלא כהרגלו, וכן הבינוני סובל וכבר אינו יכול, והחלש נשבר כשאינו מבין כלום מן השיעור.

ההנהגה עם ילדים המתקשים בלימודם

יש עובדות קיימות ממה ששמעתי וראיתי.

מעשה שהיה בילד שגמר כיתה ח' בחיידר, ולא ידע כלום, ולא היה מתאים להיכנס בישיבה קטנה, והעבירו אותו ללמוד שוב כיתה ח' בחיידר אחר, והיה שם מלמד פיקח, שהבין כי תלמיד זה לפי רמתו לא יוכל לענות על כל השאלות במבחנים, ונתן לו רק שאלה אחת מתוך עשרה שאלות שהיו לכולם, שאלה כזו שידע בוודאי כי התלמיד הזה יוכל להשיב עליה בנקל, ואכן ענה התלמיד על השאלה וקיבל מאה בציונו, כי המבחן שלו היה רק על שאלה אחת, ואמנם במשך הזמן קיבל התלמיד עידוד מהצלחתו, והתחיל המלמד להוסיף לו שאלות עד שבסוף השנה היה יכול לענות על כל השאלות ונהיה כמו כל הילדים, ונכנס לישיבה קטנה בלי שיהיה צורך בפרוטקציה, מפני שאכן התאים לישיבה קטנה. זו היא שיטת חינוך טובה מאד.

ומעשה נוסף שראיתי בעיני, בילד שלמד בחיידר שרמת הלימוד בו גבוהה, והיו בכיתתו ילדים רבים בעלי כישרונות יותר ממנו, והוא היה ילד טוב מאד אך לא כל כך כישרוני, והיה הולך ובא לחיידר עם משמעת טובה, אבל הוריו הבחינו שאינו שמח כשאר הילדים בני גילו, והיה חסר לו קצת בשמחת החיים השלמה, וכאשר באו אלי יעצתי להם להעביר אותו לחיידר אחר, שבו רמת הלימוד נמוכה יותר, והילדים שם אינם בעלי כישרונות גדולים כל כך, ואמנם כן עשו והצליח שם מאד, ומאז פרח הילד והתעלה מתוך שמחה, וכבר נכנס לישיבה קטנה וישיבה גדולה, והוא יושב לומד בהתמדה ואוהב את הלימוד, כך היתה ההצלחה.

לא להכביד על התלמידים

לעומת זה סיפר לי לפני שנים רבות מלמד בכיתה ו', שהיה מלמד משניות לתלמידים עם פירוש הרע"ב, והילדים בכיתתו היתה להם משמעת טובה מאד, מפני שהתייחס אליהם יפה כראוי, וההורים גם הם היו מרוצים ממנו, כי אפילו ילדים שלא הצליחו בשנים הקודמות - היו מצליחים במיוחד אצלו.

ופעם אחת כשבא אצלו בוחן מטעם החיידר לבחון את התלמידים, שאל שאלה אחת שאף אחד מן התלמידים לא ידע לענות, והתברר שהיתה זו שאלה מדברי התוספות יום טוב, והוא לא אמר בפני התלמידים אלא את פירוש הרע"ב, וחלשה דעתו של המלמד ממה שלא לימד לתלמידים את דברי התוספות יום טוב, ונכנס אלי לשאול בדבר, והשבתי לו כי אדרבה הוא צודק, כי מה זה משנה לילדים צעירים אם ילמדו בלי תוספות יום טוב, ומדוע צריכים לבלבל אותם בפירושים נוספים, הרי העיקר הוא שהם לומדים ונהנים.

והיתה שם כיתה אחרת באותו החיידר, שהמלמד שהיה מלמד שם משניות לתלמידים היה אומר בפניהם גם את פירוש התוספות יום טוב, ופניתי למנהל החיידר שם בשאלה למה צריכים לומר תוספות יום טוב לילדים צעירים, ויתירה מכך מדוע בוחנים אותם על דברי התוספות יום טוב. והשיב לי, שיש חיידר אחר שמלמדים גם תוספות יום טוב, ואינו רוצה להיות שונה מהם.

אמנם פשוט שאין זו טענה, כי מה יש אם באותו החיידר עושים כך, מה גם שאין זה בטוח כלל שאכן כך הם עושים, ואפילו אם נכון הדבר אין זו סיבה לעשות כמותם, שהרי מלמדים בחיידר עוסקים בהצלחת החינוך של הילדים, והילדים מצליחים במידה שווה גם בלא תוספות יום טוב, ומה הענין בזה לתועלת זיכוי הרבים.

הנהגת רב לתלמיד בענוה

ומעשה היה בילד שלמד בשיעור ג' בישיבה קטנה, והר"מ שלו היה למדן ממש, והילד שהיה כישרוני נשבר בפתאום, ולא ידעו מה הסיבה לכך, והלכו לכמה פסיכולוגים ומומחים שגם הם לא

ידעו מה הסיבה, עד שנמצא אחד שחקר ודרש בשיטה מיוחדת ומצא את סיבת הדבר, כי הילד היה ישר ואמיתי מאוד, והר"מ לא הצליח להסביר לו כראוי את דבריו, ומאחר שלא היה מבין את השיעור חשב שאינו שווה ונשבר.

וכשדיברו בזה עם הר"מ אמר, כי הוא מפחד מהילד הזה בשיעוריו, שהוא שואל אותו שאלות ישרות, ואינו יודע מה לענות לו, וכיון שנתגלתה סיבת הדבר - נפתרה הבעיה, על ידי שהסבירו לילד שהוא יותר כישרוני מהמגיד שיעור שלו, עד שאין בכוחו של המגיד שיעור לתרץ ולהסביר לו את כל דבריו. מותר לילד לדעת את זה, והמגיד שיעור שהוא אדם ישר לא יפסיד מזה.

וכן צריכים לדעת שאין מה להתבייש לומר לתלמיד איני יודע, ויש מחנכים ומלמדים ואפילו ראשי ישיבות שטועים בזה, שיראים לומר לתלמיד איני יודע ותחת זאת משתמטים מתשובה אמיתית. והאמת כי אין בזה בושה כלל, אדרבה התלמיד יעריך יותר את רבו וירגיש בענוותנותו, זהו דבר טבעי שהתלמיד יש לו יראת הכבוד כלפי הרב, אם רק יתנהג הרב בצורה הגונה, שלא יאבד את ההערכה שלו, ואם יאמר הרב לתלמיד שאינו יודע תשובה לשאלתו, זה לא ישפיל את הרב, אלא אדרבה, התלמיד יראה בזה שהרב הוא אמיתי.

ככלל יש לדעת שיסוד מידת הענוה זו לא מצוה להרגיש חלישות הדעת, אלא ענוה היא הכרת האמת, להכיר מה הדרגה האמיתית שלו, הן משה רבינו כתב בתורה על עצמו (במדבר יב, ג) "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", ויחד עם זאת נשאר עניו ולא ירד ממעלתו, מפני שאין זו גאווה, וכמו שמצינו אצל רב יוסף שאמר (סוטה מט, ב) לא תיתני משמת רבי בטלה ענוה - דאיכא אנא, כי באמת אין זו סתירה לענוה לומר כן, שהוא מכיר ויודע ערך עצמו שאינו שווה כלום, מי שאומר שהוא מכיר את האמת ואינו מרמה את עצמו, וכי גאווה יש בזה? הרי רק אמר שאינו טועה בעצמו.

על כל פנים, מידת הענוה בוודאי אינה מזיקה בחינוך.

התעסקות בכל עניני התלמידים

ומעשה היה באברך צעיר, שקיבל משרת מגיד שיעור בישיבה, והוא בעל מידות מצוינות יוצאות מן הכלל, ומצליח מאד בשיעוריו שלו ובכל עניני הישיבה, וכל התלמידים נהנים מאד מהיחס שלו איתם, יש לו השפעה על כולם, וכבר התחילו צוות הרבנים לתת לו שיטפל גם בכל מיני דברים קשים עם התלמידים, לא רק בלימוד, אלא גם בשאר דברים הצריכים חיזוק לפתור קשיים, והוא מצליח בזה, גם לפעמים מבקשים ממנו לייצג כלפי חוץ את הישיבה, בדברים שהם לצורך הישיבה.

ובשלב מסוים התחיל להרהר בדבר, שהרי באתי לכאן על מנת להיות ראש ישיבה, ועכשיו כבר כמעט שאיני ראש ישיבה, אלא בעיקר מחנך ומטפל בתלמידים, וחלשה דעתו מכך, והתחיל להתייעץ בזה עם מי שהוא מבוגר ממנו, והלה הצדיק את דבריו באומרו כי אכן לא יאה לפי מעמדו לעסוק בדברים כאלו, והמשיך להתייעץ בזה עם אדם נוסף שגם הוא אמר לו כעין זה, שאי אפשר לחיות בדורנו עם שער הכניעה של החובת הלבבות, וצריך שיכירו אותו ויחשיבו אותו, ואם יעסוק בדברים כאלו יאבד מהשפעתו ולא יחשיבו אותו.

ברם זהו היפך האמת. ראשית כל, מפני שזיכוי הרבים זהו רק בענוה, וכי מה מבקשים - כבוד או זיכוי הרבים?! הרי בוודאי שהתכלית והכוונה היא זיכוי הרבים, והרי זה יתכן רק מתוך ענוה ואהבת חסד, לא מתוך שיקולים אחרים. ויתירה מכך, הרי גם בשעה שהוא עוסק בדברים כאלו, ונותן חינוך ועידוד לצעירים שיגדלו בתורה, הוא מזכה את הרבים, היש לך זיכוי הרבים גדול מזה?! הרי הוא 'יששכר וזבולון' גם יחד, כי מצד אחד הוא 'יששכר' בזיכוי הרבים בתורה, ובנוסף לכך הוא גם 'זבולון' באותו הזמן שמקדיש לטיפול בתלמידים שזקוקים לעזרה, והרי ידוע כי שכרו של 'זבולון' שווה לשכרו של 'יששכר'.

ונמצא שכל השיקול להפסיק לעסוק בזה הוא טעות מעיקרא, מהטעמים הנ"ל, וגם אין מקום לחשוש שמא יזלזלו בו ופחות יחשיבוהו, כי אדרבה על ידי הדברים האלו הערכת התלמידים אליו תגדל יותר. כללו של דבר, לא מחפשים את החשיבות החיצונית, אלא את זיכוי הרבים האמיתית בתורה.

ריבוי 'מפרשים' - איבוד הטעם בפשטות

נחזור לענין הטעם בלימוד, ידוע כי בכיתות הנמוכות הטעם בלימוד הוא טוב מאד, והבעיה מתחילה בכיתות היותר גבוהות, אני מכיר אחד שלמד בחיידר לפני כמה שנים, וכשהיה בכיתה ז' היו לומדים דף גמרא כל שבוע, והייתי בוחן אותו וידע היטב את הדף שלמדו, וחזר בעל פה על כל השקלא וטריא של הגמרא, וכעבור שנה כשנכנס לכיתה ח' כבר לא היה חוזר על דף הגמרא אלא על דף אחר, שהיו נותנים להם בכיתה דף מוכן שכתובים בו כל החידושים והמפרשים בסוגיא, עצמות יוסף, אבני מילואים, פני יהושע ועוד, דף מלא עם מפרשים, על זה היו צריכים לחזור, וזה היה קשה מאד לילד.

מלמדים ומחנכים צריכים לחשוב מה הרווח, וכי זו היא הכנה לשיבה קטנה או לשיבה גדולה? הרי אין בזה שום הכנה, רק מאבדים את הטעם בפשטות דברי הגמרא.

אמרו לי שכבר יש תלמידים שבאים ונבחנים לשיבות קטנות, והם יודעים רק את המפרשים ולא את דברי הגמרא כצורתן, אם כן אין זה פלא שמאבדים את הטעם בפשטות ואוהבים רק את הסברות, וכבר לא מחשיבים את דברי הגמרא הפשוטים.

בימינו יש גם בחורים בשיבה גדולה, שבטבעם הם נהנים מהפשטות, אבל הם מתביישים ללמוד בפשטות, או שסבורים שאין לזה שום חשיבות, ובאמת מטבעם הם יכולים ואוהבים ללמוד כך, אלא שאיבדו את הטעם בזה במשך כמה שנים.

סדרי העדיפות בזיכוי הרבים

הבה נשאל שאלה, מה עדיף בזיכוי הרבים, האם זיכוי הרבים ברמה נמוכה, או זיכוי הרבים ברמה יותר גבוהה? ישנם שני מזכי הרבים בתורה, האחד מלמד בשיבה גדולה, והשני מלמד בשיבה קטנה, זכותו של מי גדולה יותר, האם שניהם שווים, או שיש הבדל ביניהם?

ויש ללמוד דבר זה ממה שהובא בגמרא (ב"מ פה, ב) "כי הוּו מינצו רבי חנינא ורבי חייא", כשהיו רבי חנינא ורבי חייא מתווכחים בתורה, כיצד לפסוק את ההלכה, "אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא: בהדי דידי קא מינצית? חס וחלילה, אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי", והיינו שטען רבי חנינא כי על רבי חייא להסכים לדבריו, וצריך הוא להתאמץ יותר להבין את דבריו ולקבלם, כי חריפותו של רבי חנינא היתה גדולה כל כך, עד שאם חלילה היתה התורה משתכחת מישראל, היה הוא מחזירה מעצמו בכח פלפולו, וכמו שמצינו (תמורה טז, א) שהחזיר עתניאל בן קנז בפלפולו את שלשת אלפי ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, והיינו שהוכיח מסברא כי מוכרח להיות שכך ההלכה אלא ששכחו אותה. אם כן צריכים לפסוק הלכה כרבי חנינא חריף יותר.

אבל רבי חייא השיב לעומתו, "בהדי דידי קא מינצית? דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל", שאף שלא היה רבי חייא חריף כל כך כרבי חנינא, מכל מקום היתה לו הזכות שעשה שלא תשתכח תורה מישראל, שכשראה רבי חייא שהתורה משתכחת, הלך ולקח חמישה ילדים ולימד את כל אחד מהם אחד מחמישה חומשי תורה, ואחר כך לימדו הילדים בעצמם זה לזה את שאר החומשים שלמדו מרבי חייא, ולקח שישה ילדים נוספים ולימד לכל אחד מהם סדר שלם של משניות, ואחר כך לימדו הם בעצמם זה לזה את שאר הסדרים, זהו מה שלימד להם רבי חייא, שמתוך כך קיבלו טעם

בלימוד, והניח להם בזה את היסוד הטוב להמשיך אחר כך ללמוד גמרא. מחמת זה טען רבי חייא שהוא עדיף לפסוק הלכה כמותו.

השאלה היא מי צודק, מה היא האמת?

ויכולים אנו ללמוד זאת מהמשך דברי הגמרא שם, שכן אמרו "אמר רבי זירא: אמש נראה לי רבי יוסי ברבי חנינא, אמרתי לו: אצל מי אתה תקוע? - אמר לי: אצל רבי יוחנן. ורבי יוחנן אצל מי? - אצל רבי ינאי. ורבי ינאי אצל מי? - אצל רבי חנינא. ורבי חנינא אצל מי? - אצל רבי חייא", ע"כ.

הרי מבואר כי במתיבתא דרקייעא, לאחר פטירתם של רבי חנינא ורבי חייא, היו יושבים בשמים כסדר הזה: רבי חייא ואחר כך רבי חנינא, וזהו מפני שבאמת רבי חייא היה גדול יותר בתורה, שהרי סדר ישיבת המקומות במתיבתא דרקייעא הוא רק לפי הגדלות בתורה, כמו שאמרו (ב"ב קכ, א) בישיבה הלך אחר החכמה, לא לפי זקנה ולא לפי פרוטקציה, ואם ישב רבי חייא לפני רבי חנינא, בהכרח שרבי חייא גדול יותר בתורה, ומדוע? - בזכות זיכוי הרבים במקרא ובמשנה!

נמצינו למדים כי זיכוי הרבים נותן הצלחה מיוחדת בגדלות בתורה, לדעת אמיתה של תורה, אין זה משנה באיזה חידוד או באיזה כיתה, אם בישיבה קטנה או בישיבה גדולה, אלא הכל תלוי כפי מה שזיכוי הרבים גדול יותר, כך גדולה ההצלחה לזכות לכוון לאמיתה של תורה, זה מה שכתוב פה.

ההצלחה אינה תלויה בכישרונות

ברצוני לספר עוד מעשה שהיה בשני אחים ילדים, האחד מהם, הצעיר יותר, היה כישרוני מאד, והשני, המבוגר יותר, היה פחות כישרוני, בהפרש קטן מאד, והכישרוני למד בחיידר עם רמה גבוהה מאד, והצליח שם ממש, והשני שהיה גדול יותר למד בחיידר עם רמה נמוכה, וההורים ראו שהילד הצעיר יודע הרבה יותר ידיעות מאחיו הגדול ממנו בשתי שנים, והיו מודאגים מה יהיה הסוף עם הילד הגדול.

אמנם בסופו של דבר, גמרו שני האחים את החיידר, ונכנסו לישיבה קטנה, ושם כבר היו שניהם מצוינים ללא כל הבדל ביניהם, וכן עכשיו שהם בישיבה גדולה אין ביניהם שום הבדל, ושניהם מצוינים ומצליחים מאד, וכבר מציעים שידוכים לגדול שבהם, שהוא עדיין צעיר מאד וכבר בולט בין תלמידי הישיבה, כי ההצלחה בתורה אינה תלויה בכישרונות, רק בהתמדה עם הטעם בלימוד.

עמידה על המשמר בדרכי הלימוד

צריכים לדעת כי בלימוד התורה לא די שיהיה הלימוד מתוך יראת שמים, אלא בעיקר יש להחדיר בתלמידים את האהבה והטעם בלימוד, והטעם הזה שייך רק אם לומדים בדרך המקובלת בכל הדורות, וידוע שבכל הדורות היו לומדים בפשטות, בישיבת וואלוז'ין בזמן הנצ"ב והגר"ח למדו דף ליום - שישה בשבוע, ובישיבתו של הגר"ד בקמניץ ובסלבודקא לא היה כי אם שיעור כללי אחד פעם בשבוע, וחוף מזה לא היו יותר שיעורים על הדף.

והכרתי יהודי אחד שלמד בוואלוז'ין אצל הגר"ח, וכבר נפטר לפני עשרות שנים, ואחר נישואיו הלך לעסוק במסחר שנים רבות בביאליסטוק, ולעת זקנתו כשהיה לו מספיק רכוש כדי חייו עזב את המסחר, ועלה לארץ ישראל והתיישב ברמת השרון, והיה יושב כל היום בבית הכנסת, ולמד גמרא עם רש"י בהתמדה גדולה. וכן היה יהודי שלמד בקמניץ אצל רבי ברוך בער, ואחר נישואיו היה גר ברמת השרון, והיה לומד גמרא עם רש"י בלי חברותא כל היום במתיקות מיוחדת, זה לא היה משעמם לו, אלא מעניין אותו, שהיה דבוק בתורה.

הנה כי כן, אפילו אלו שלא היה בכוחם להבין את דברי רבי חיים ורבי ברוך בער, לא איבדו את הטעם בלימוד, כי ידעו שהעיקר זהו הלימוד העצמי, והשיעור כללי נועד במיוחד לבעלי כישרונות,

וכיון שהם לא היו מתאימים לזה המשיכו ללמוד כמו שהמלמד לימד אותם בחיידר, ככה המשיכו ללמוד ולא היה משעמם להם.

בימינו צריכים לעמוד על המשמר, כשבאים לישיבה קטנה וכן לישיבה גדולה, שלא ישנו, שימשיכו עם דרך הלימוד שרגילים בה.

יתכן שדוברתי כבר יותר מדי, ואני מבקש מחילה מהציבור על האריכות, ביקשו אותי לדבר, והרגשתי כי אני חייב לדבר, וכפי שכבר הקדמתי, אין אלו דברי ביקורת אלא "תוכחת מגולה מאהבה מסותרת", אני מקווה שאין מי שנפגע מן הדברים, ולא יקפידו עלי, ואם יש מי שנפגע אני מבקש שימחל בלב שלם.

אהבת החסד בימות המשיח

אני מאחל הצלחה לכל באי הכינוס, רואים כאן צימאון של מחנכים שבאו לשמוע כיצד להצליח יותר בחינוך, ואינם מתביישים לבוא לשמוע דברי תוכחה, זהו ממש דבר מיוחד, שבאמת זכות גדולה היא לכל המארגנים והעומדים בראש המפעל הזה.

ברוך השם ראיתי שיש מחנכים ומלמדים רבים ממש שעוסקים בחינוך בלב טוב, ומתמסרים הרבה למלאכת החינוך, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, וכן ראיתי הרבה צעירים שעוסקים בזה מתוך אהבת חסד שאין לשער.

וכאשר אנו מצפים ומחכים לגאולה ולביאת המשיח, אזכיר דבר אחד לסיום בענין זה. כתוב במלבי"ם בפרק הגאולה בישיעה (נח) שקוראים בהפטרות יום כיפור, כי מבואר שם מתוך הפסוקים שלפני ביאת המשיח תהיה היראת שמים חלשה, וכן קיום המצוות, אבל אהבת החסד תהיה גדולה מאד, והמעשים הטובים שיעשו מתוך אהבת חסד, זה יביא לידי אהבת השם ולקיום כל המצוות.

יש עוד פרטים רבים שמבוארים מהפסוקים, כי הגאולה תהיה פה בארץ ישראל, כאשר כל נידחי ישראל יבואו ויתקבצו לארץ, ויהיו כאן "מים טהורים", לא של פרה אדומה אלא מי התורה, כמאמרם (ע"ז ה, ב) אין מים אלא תורה, כי התורה מטהרת, וטהרת מי התורה תהיה פה בארץ ישראל.

לפני ביאת המשיח, גם אנשים שאינם עוסקים בתורה, המידות שלהם יהיו טובות מאד, כמו שאנו רואים היום שיש אפילו חילוניים עם מידות טובות כאלה שאין לתאר, ומה שישנם בעלי תשובה מבתים חילוניים לגמרי, מה הסיבה לכך? כי הבית שם היה עם מידות טובות, יש בתים עם מידות טובות מיוחדות שאפשר להתפעל מהם, משם יוצאים בעלי תשובה מעצמם, בלא שום השפעה ותעמולה חיצונית, בזה אנחנו מתקרבים לימות המשיח, זו אתחלתא דגאולה.

צריכים לדעת כי כאשר לפעמים יש קשיים, הרי אמרו חז"ל (ברכות ה, א) כי תורה היא מן הדברים שאינם נקנים אלא על ידי יסורים, בלי יסורים לא שייך הצלחה בתורה, לכן כל הקשיים שיש בתורה, למי שלומד ומי שמלמד ומי שמשפיע, כל הקשיים האלה הם יסורים שמביאים את ההצלחה. היסורים, הכאב והקשיים, הם עצמם התרופה להצלחה, זה נותן את ההצלחה, ובזה זוכים לכל השכר.

בעזרת השם אנו צריכים לקוות ואנו בטוחים באמת שבזכות הכינוס הזה המראה על אהבת התורה ואהבת החסד שיש בכלל ישראל, זה מראה שבאמת מגיע לנו גאולה שלמה בעזרת השם.

נמסר על ידי מכון "אסיפת שמועות"